

ВІРНІСТЬ ВІЙСЬКОВІЙ ПРИСЯЗІ ЯК ПРОЯВ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 – 1921 років

У статті на основі архівних документів, мемуарів і досліджень сучасних українських істориків висвітлюється досвід вірності Військовій присязі військовослужбовців українських національних військових формувань доби Української революції 1917-1921 років, як прояв славетної історичної традиції українського війська.

Ключові слова: *Військова присяга, військові традиції, вірність військовому обов'язку, Армія УНР, Галицька Армія, українське військо.*

Здобуття Україною незалежності наприкінці ХХ століття стало доленосним кроком у розвитку нашої держави та визначенні перспектив її подальшого історичного поступу. Втім, як виявилось, справжня незалежність здобувається у кривавих боях. Дуже дорогою ціною доводиться платити Українському народові за право бути вільним. Сьогодні військовослужбовці Збройних Сил України, як майже сто років тому вояки Армії Української Народної Республіки (УНР) та Галицької Армії, захищають незалежність України від агресора. Впевнено можемо сказати, що прояви стійкості, мужності та самопожертви наших військовослужбовців значною мірою ґрунтуються на перевірених віками національних військових традиціях і звичаях. Одне з найвагоміших місць серед них належить традиції вірності Військовій присязі й героїчному, самовідданому виконанню військового обов'язку, самовідданості й самопожертвування в бою заради досягнення загальної перемоги.

Сучасна українська історіографія, присвячена українським військовим формуванням періоду Української революції 1917-1921 років, має чималий обсяг літератури – від численних газетно-журнальних публікацій до предметних і ґрунтовних монографій. Проте, лише незначна кількість з них прис-

вячена дослідженню питання військових традицій, яке у сучасних умовах розбудови Збройних Сил України є, безумовно, актуальним. Серед них праці В. Карпова, М. Литвина і Ю. Каліберди, С. Рудька, Я. Тинченка, В. Тимощука, В. Футулуйчука [1-6]. Саме тому у запропонованій статті автор ставить за мету висвітлення досвіду вірності Військовій присязі як прояву традиції українського війська доби національно-визвольної революції 1917-1921 років.

Присяга, за визначенням тлумачного словника української мови, – це урочиста офіційна обіцянка додержувати певних зобов'язань, клятва вірності певній справі. Військова присяга – урочиста офіційна обіцянка (клятва), яку складає громадянин, вступаючи до лав збройних сил або інших військових формувань. Прийняття Військової присяги є важливим правовим і морально-політичним актом, який ще здавна характерний для військової служби у більшості держав світу.

В українській военній історії період національно-визвольної революції 1917-1921 років став важливим етапом відродження й збагачення військових традицій. Тогочасні політичні обставини і події – революції в Російській і Австро-Угорській імперіях, зміни влади на території Наддніпрянської Укра-

їни (Центральна Рада, Гетьманат, Директорія), існування Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) з її власною армією, суттєво вплинули на розвиток українських військових традицій. Зазначимо, що під час розбудови національних збройних сил керівництво незалежних українських державних утворень постійно підкреслювало необхідність обов'язкового оперття на військові традиції попередніх часів, що, на їх думку, було виявом спадковості українського військового життя. Наприклад, з початком формування восени 1918 року Галицької Армії до її складу увійшов Легіон Українських Січових Стрільців. Відтак новостворена українська армія перейняла, а в ході подальших бойових дій й примножила, кращі військові традиції Січового Стрілецтва.

При формуванні національних військових частин командування намагалося відразу приводити особовий склад до присяги. Текст військової присяги Галицької Армії був складений у перший же день створення Державного Секретаріату Військових Справ і затверджений Українською Національною Радою 13 листопада 1918 року. У тексті присяги йшлося: «Присягаємо торжественно Всемогучому Богу повинуватися вірно і слухняно Західно-Українській Народній Республіці, її Верховній владі, її Правительству, її Армії, як також всім її отаманам та всьому начальству; їх поважати і захищати, їх прикази і припоручення у всякій службі виконувати; проти всякого ворога, хто-небудь ним був і де тільки воля її Верховної Влади вимагатиме: на водах, на суші, у повітрі, в день і вночі, у боях, наступках, сутичках і всякого рода підприємствах, словом, на кожному кроці, в кождо пору, в кождім случаю хоробро і мужньо боротися; наших військ, прапорів і оружжя в ніякому случаю не покидати, з ворогом ніколи в найменші порозуміння не входити, завсігди так вестися, як сього воєнні закони вимагають та як чесним воїнам лицює, і в сей спосіб в чести жити і умирати. Так нам, Боже, допоможи. Амінь!» [6; 7, с. 2; 8, арк. 6].

У листопаді 1918 року присягли усі частини й підрозділи бойових груп і заплля Галицької Армії. Задля посилення емоційного впливу у ритуалі прийняття Військової присяги брали участь представники державних і

громадських органів, духовенства, місцевого населення. У Жовкві, Золочеві, Стрию, Самборі, Коломиї, Жидачеві та інших містах перші військові формування галичан склали присягу на центральних площах. Перед молодими вояками виступали з промовами військовики, представники громадськості, закликаючи завзято захищати Батьківщину від польських нападників, свято виконувати військову присягу [6].

Необхідно звернути увагу, що в Галицькій Армії присягали колективно. Це було пов'язано з тим, що в її лавах служили багато неписьменних вояків. Командир зачитував текст присяги, а стрільці повторювали за ним слова. У своїх спогадах, опублікованих у часопису «Український скиталець», сотник І. Козак згадував: «Се була не проста формальність, не присяга рабів на вірність панові, який у листопаді 1918 р. приводив до присяги своїх вояків у Рава-Руській, – але щире, свідомо-добровольне підпорядкування волі одиниць під волю загалу, під прикази Народу і Держави» [9].

Про святість Військової присяги, вирішальне значення дисципліни й порядку у військах публікувала матеріали військова преса, заснована військовим керівництвом відразу після проголошення ЗУНР та утворення Галицької Армії. Армійські газети та журнали закликали вояків бути вірними Військовій присязі, стійко боронити від ворога свою землю: «Тям, що ти зложив присягу Українській Народній Республіці і її побіда Тобі найвищий закон!» [10]. Провідним військовим виданням став друкований орган Начальної Команди Галицької Армії (фактично виконувала функції генерального штабу) – часопис «Стрілець». У корпусах виходили такі видання, як «Козацький голос», «Полева газета», «Стрілецький шлях». Значну увагу командування приділяло пресі з огляду на її виховну і мобілізуючу роль у війні за незалежність ЗУНР. Не меншого значення, ніж на фронті, мала преса Галицької Армії в часи перебування її частин в інтернуванні у Чехословаччині [11].

Однією з основних вимог Військової присяги і вирішальним чинником боєздатності війська завжди виступала висока дисципліна особового складу. Так, в Універсалі військового міністра, полковника Д. Вітовського від 4 січня 1919 року, присвяченого об'єднанню Української

Народної Республіки і ЗУНР, зазначалося: «Зі сльозами радості сповіщаємо Вам велике слово: вчора упав кордон між українськими землями і від вчора ми всі вже громадяни великої Народної Республіки... Тепер, або ніколи – належати нашим землякам до Великої України, де буде усему народові робочому земля і правда і воля. Або рай на Вкраїні, або пекло в Польщі. Що буде з нами – рішиться кров'ю і залізом» [12, с.74]. Далі військовий міністр закликав особовий склад зміцнювати боєздатність армії дотриманням дисципліни і вимог військової присяги на вірність народу: «Побіду рішає ослух, порядок і сповнення приказу тих, хто кермує ділом! Кожен з вас, на яким-небудь місці поставлено тебе, мусиш підчинятися дисципліні... Не за царя воюєш ти, а за своє добро, за свою правду, за свою державу!» [6].

Враховуючи досвід розбудови національних збройних сил у 1917-1918 роках, воєнно-політичне керівництво УНР періоду Директорії також значну увагу приділяло Військовій присязі. Зокрема, 13 березня 1919 року до Головного Управління Військ Української Народної Республіки надійшла телеграма Головного Отамана Республіканських Військ С. Петлюри з текстом Військової присяги (затверджена 12 березня 1919 року): «Клянись честю громадянина Української Народної Республіки і торжественно присягаю Всемогущому Богу вірно Українській Народній Республіці служити, слухняно повинуватися її верховній владі Директорії, правительству і народній армії. Присягаю поважати і захищати накази і всякі препоручення їх по службі, точно їх виконувати супроти всякого ворога Української Народної Республіки та трудящого люду, хто-б цей ворог не був і де тільки воля Верховної Республіканської влади буде вимагати: на воді, на суші, у повітрі, в день і ніч, в боях, наступках, у сутичках і всякого роду підприємствах, словом на кожному місці, у всяку пору і в кожному випадку хоробро і мужньо до останньої краплі крові боротися. Своїх військових частин, прапорів і зброї ні в якому разі не кидати, з ворогом ні в які, навіть найменші, порозуміння, не входити, завжди поводитись так, як цього військові закони та честь воїна – лицаря вимагають, в цей спосіб і честь жити і честь умерти. В цьому мені, Святий Боже,

моя любов до України Рідної та народу, допоможи» [13, арк. 151].

Наказом Головного Управління Військ Української Народної Республіки (Ч. 236 від 27 березня 1919 року) вимагалось: «негайно всім військам Української Народної Республіки запрягти на вірність нашій Республіці і владі. Присягу відбути при відповідній обстановці, причому присягу кожен козак, старшина та військовий урядовець має ствердити власним підписом» [13, арк. 151].

Про дотримання військових традицій та суворої дисципліни, зокрема в Армії УНР, писав у часописі «Табір» підполковник Василь Прохода: «Ідеали Запорізького війська вільної козацької держави, а власне: прагнення до правди й честі, суворе дотримання лицарських традицій та козацьких звичаїв..., пошана до досвідчених та хоробрих, безумовний послух начальникам, сувора дисципліна мусять бути ідеалами й нашого сучасного війська» [14, с.11]. Традиції та дисципліна, на його думку, мали бути покладені в основу при творенні майбутніх регулярних частин українського війська. «Військові традиції разом з військовою етикою мусять виявляти дух армії та ті духовні прагнення до правди й честі, за які приноситься в жертву не матеріальний добробут, але найцінніший дар природи – життя» [14, с.15-16].

Яскравим прикладом вірності Військовій присязі, безумовно, є останній рейд Армії УНР у запілля ворога, що в історії отримав назву Другого Зимового походу. Здійснюючи військовий похід в Україну, загін під командуванням генерала Ю. Тютюнника мав об'єднатися з повстанцями і спільно воювати за повне визволення України. Планувалося провести рейд по тилах радянських військ з метою організації масового антибільшовицького повстання. Проте, 17 листопада 1921 року неподалік с. Малі Маньки виснажені постійним ворожим натиском, безперестанними боями, без сну і відпочинку, змучені голодом, сильними морозами та бездоріжжям, напівроздягнуті, босі, майже беззбройні українські вояки потрапили в оточення кінноти Г. Котовського [15].

У нерівному запеклому бою, який став останнім для Повстанської армії, загинуло більше половини козаків Ю. Тютюнника. Щоб не потрапити у полон, українці навіть

вдавалися до актів самогубства. Червоноармійці вбивали всіх, навіть беззбройних і поранених аж доки Г. Котовський не припинив різанину. Він запропонував українським повстанцям перейти до лав Червоної Армії, але всі вони відмовились. Полонених у холоді і голоді тримали у церкві, катували. 23 листопада 1921 року до м. Базар припровадили змучених, скривавлених вояків і наказали їм стати над викопаною ямою. Перед розстрілом більшовицький комісар запропонував засудженим до страти покаятися: «Якщо хтось із засуджених заявить каяття та присягне вступити до лав червоних для боротьби з українськими «бандами», того буде помилувано». У відповідь пролунало: «...ми бачимо, що нас чекає, і ми не боїмося смерті, але до вас служити не підемо. Коли ж ви поб'єте нас – знайте, що за нас помститься весь український народ... За кров нашу вони будуть нищити все, що тільки має хоч малий зв'язок із вами...» [15]. Дивлячись у дула більшовицьких кулеметів, герої Другого Зимового походу з піднятими головами до останнього подиху співали національний гімн «Ще не вмерла Україна!»

Їх було 359 – українських Героїв, розстріляних більшовиками у листопаді 1921 року. Під містечком Базар вони довели усьому світу, що Україна не є ні етнографічною «Малоросією», ні трампліном для «проле-

тарського єднання усіх націй» під однією назвою – «русский народ», вона є тією реальністю, за яку віддавали життя, не зрадивши Військової присяги [16].

Сьогодні, як і сто років тому, українські військовослужбовці продовжують демонструвати мужність, героїзм і самопожертву в ім'я Українського народу. Їх патріотизм, любов до рідної землі залишаються взірцем виконання військового обов'язку. Яскравим прикладом цього стала героїчна оборона Донецького аеропорту, яка тривала 242 дні. Руйнувались бетонні стіни, не витримував метал, а «кіборги» стояли до останнього, не здаючись ворогу, жертвуючи власним життям.

Підводячи підсумки, зазначимо, що у сучасних умовах військового конфлікту на сході України знаходять продовження славетні традиції українського війська доби Української революції 1917-1921 років, серед яких – традиція вірності Військовій присязі і відданості військовому обов'язку. Вона уособлює доблесть і героїзм усіх поколінь Українського народу, оборонців та визволителів рідної землі. З огляду на це, перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення та узагальнення досвіду національних військових традицій в умовах проведення АТО, зокрема традицій самовідданості при виконанні військового обов'язку, масового героїзму в бою, військового товариства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Карпов В. Однострої української армії (1917-1920) / В. Карпов // Військово-історичний альманах. – 2000. – Ч. 1. – С.110-121.
2. Литвин С., Каліберда Ю. Гордієнківський кінний полк на захисті Української революції (1917 – 1920 рр.) / С. Литвин, Ю. Каліберда // Воєнна історія. – 2011. – № 2(56). – С. 59-68.
3. Рудько С. Відродження традицій українського козацтва у добу Національно-демократичної революції 1917-1921 рр. [Електронний ресурс] / С. Рудько // Щоденна всеукраїнська газета «День». – Режим доступу: <http://incognita.day.kiev.ua/vidrodzhennya-tradiczij-ukrayinskogo-kozactva.html> – Назва з екрану.
4. Тинченко Я. Сердюки Гетьмана Скоропадського. Україна. 1918 / Я. Тинченко // Цейхгауз. – 2002. – №18. – С. 40–43.
5. Тимошук В. Військові ритуали / В. Тимошук // Військо України. – 2003. – № 11–12. – С. 32–33.
6. Футулійчук В. Військова Присяга і Статути – основа правопорядку війська [Електронний ресурс] / В. Футулійчук // Українська галицька армія: військово-патріотичне виховання та вишкіл (1918-1920 рр.). – Віртуальна Русь. – Режим доступу: <http://ruthenia.info/txt/futuliuichukv/uga/12.html> – Назва з екрану.
7. Вістник Державного Секретаріату Військових Справ. – Тернопіль, 1919. – Ч. 1. – 1 грудня.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 1075. Військове міністерство Української Народної Республіки. 1918 – 1929. – Оп. 4. – Спр. 3.
9. Козак І. Присяга / І. Козак // Український Скиталець. – 1923. – Ч. 6. – С. 18–19.
10. Стрілець. – 1919. – 1 листопада.
11. Фуртес О. Історико-мемуарний літопис УГА «Український скиталець» 1920–1923 рр. / О. Фуртес // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2008. – №17. – С. 130–135.

12. Скорич Л.В. УНР і ЗУНР: військово-політичне співробітництво у 1918-1919 рр.: Дис... канд. іст. наук. 20.02.22 / Л.В. Скорич / Національний ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2007. – 178 с.
13. ЦДАВО України. – Ф. 1075. Військове міністерство Української Народної Республіки. 1918 – 1929. – Оп. 2. – Спр. 5.
14. Прохода В. Завдання армії УНР на еміграції / В. Прохода // Табор. – 1929. – №10. – С.9–19.
15. Грива А. Боротьба українських козаків за українську державність і соборність України (1917 – 1922 рр.) [Електронний ресурс] / А. Грива. – Режим доступу: <http://www.makozatstvo.org.ua/index.php?list=12> – Назва з екрану.
16. Сулима Л. Второй зимний поход Армии УНР: рейд в вечность [Електронний ресурс] / Л. Сулима // Зеркало недели. Украина. – 2016. – №43–44. – 19 ноября. – Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua/HISTORY/vtoroy-zimniy-pohod-armii-unr-reyd-v-vechnost-.html> – Назва з екрану.

O. Skliar

**TRUTH OF OATH OF ALLEGIANCE AS A DISPLAY OF UKRAINIAN ARMY'
TRADITIONS IN THE AGE OF UKRAINIAN REVOLUTION 1917-1921**

On that bases of archive's reports, memoirs and investigations of modern Ukrainian historians, this article deals with questions of the truth of oath of allegiance in the rows of Ukrainian national military units in the age of Ukrainian Revolution 1917-1921, as the evidence of well-known historical tradition of Ukrainian army.

Рецензенти: *Котляр Ю. В.*, д.і.н., професор;
Сінкевич Є. Г., д.і.н., професор.

© Скляр О.Ю., 2017

Дата надходження статті до редколегії 03.03.2017